

## ENGELLİ AİLELERİNİN YAŞADIKLARI SOSYAL VE EKONOMİK SORUNLAR<sup>1</sup>

Tule GÜLTEKİN<sup>2</sup>

Sergender SEZER<sup>3</sup>

### Özet

Bu makale, Muğla’da engelli nüfus oranlarının yüksek olduğu Köyceğiz, Ortaca, Dalaman ve Fethiye ilçelerinde 646 evde bakım ücreti alan annelerle yapılan araştırmanın sonuçlarına dayanılarak oluşturulmuştur.

Makale, engellilerin ve ailelerinin sorunlarını, ailelerinin gözünden ortaya koymayı ve çözümler üretmeyi amaçlamaktadır. Bildiri oluşturulurken, “toplum, engellileri eşit yurttaş olarak görmediğinden onlara ve ailelere karşı dışlayıcı-ayrımcı bir yaklaşım sergilemektedir” varsayımından hareket edilmiştir. Bir diğer varsayım ise, yine aynı nedenle “devletin tüm yasal düzenlemeleri, pozitif ayrımcı uygulamaları ve verdiği hizmetler engelli bireylerin ve ailelerinin yaşadığı toplumsal dışlanmayı önlemeye yetmemektedir” şeklindedir.

Bu makalenin yöntemsel yaklaşımı yorumlayıcı-anlayıcı sosyoloji yaklaşımıdır. Bu yöntemsel yaklaşıma göre, belirli toplumsal sorunları anlamak için elde edilen veriler, sosyolojik bir bilgi birikimi ve deneyimine dayalı olarak yorumlanır. Bu yaklaşım, toplumsal sorunların sosyolojik verilerle yorumlanması, anlaşılması ve açıklanması üzerine kuruludur. Yöntemin kullanılmasındaki asıl amaç toplumsal sorunları ve altında yatan sebepleri objektif ve nesnel olarak ortaya koymaktır. Araştırmanın verileri anket tekniği ile elde edilmiş, örneklem ise kategorik ve sistematik örneklem alma tekniği ile alınmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Engellilik, Evde Bakım, Aile, Sosyal Dışlanma, Muğla

**Jel Kodları:** A13, I18, J14, J18, Z13

---

<sup>1</sup>Bu bildiri, Muğla Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından desteklenen araştırmanın sonuçlarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Bildiri olarak, 27-29 Temmuz 2017 tarihinde Eureka’17 Uluslararası Kongresi’nde sunulmuştur.

<sup>2</sup>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, [tule.gultekin@hotmail.com](mailto:tule.gultekin@hotmail.com)

<sup>3</sup>Yard. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, [sergender@gmail.com](mailto:sergender@gmail.com)

**SOCIAL AND ECONOMIC PROBLEMS FACED BY FAMILIES OF INDIVIDUALS  
WITH DISABILITIES<sup>1</sup>**

**Tule GÜLTEKİN<sup>2</sup>**

**Sergender SEZER<sup>3</sup>**

***Abstract***

This paper is written based on a research with mothers who receive home healthcare support in 646 households in Köyceğiz, Ortaca, Dalaman and Fethiye counties of Muğla, where rates of population with disability are high.

This paper aims to identify the problems of individuals with disabilities and their families through the eyes of their families, and offer solutions. The paper was written with the hypothesis that, “since society does not see individuals with disabilities as equal citizens, it has an exclusionary-discriminatory approach towards them.” Another hypothesis is, due to the same reason, “all the legal regulations made by the government, its implementations of positive discrimination, and the services it offers are currently insufficient to prevent the social exclusion faced by individuals with disabilities and their families.”

The methodological approach of this paper is interpretive sociological approach. This approach is based on the interpretation, understanding and explanation of social problems using the sociological erudition and experience. The main purpose of the usage of this method is to objectively identify the social problems and their causes. Research data was collected using survey, and the sampling was made using categorical and systematic sampling.

***Keywords:*** Disability, Home Care, Family, Social Exclusion, Muğla

***Jel Codes:*** A13, I18, J14, J18, Z13

---

<sup>1</sup>This declaration has been prepared by taking advantage of the results of there search supported by the Provincial Directorate of Family and Social Policies of Muğla. The paper was presented at the Eurefe'17 International Congress on 27-29 July 2017.

<sup>2</sup>Muğla Sıtkı Koçman University Social Sciences Institute, Department of Sociology, Graduate Student, [tule.gultekin@hotmail.com](mailto:tule.gultekin@hotmail.com)

<sup>3</sup>Assistant Professor, Phd. Muğla Sıtkı Koçman University, Department of Sociology, Teaching Member, [sergender@gmail.com](mailto:sergender@gmail.com)

## 1. GİRİŞ

Sosyal devlet yapısına sahip ülkeler dezavantajlı grupların temel hak ve özgürlüklerini diğer vatandaşlarına sağladığı gibi eşit bir şekilde sağlamayı ve toplumsal yaşama katılımlarını arttırmayı amaç edinmektedir. Bu dezavantajlı gruplar arasında engelliler ve onların aileleri de yer almaktadır. Engelli bireyler ve ailelerinin yaşamış olduğu sorunların giderilmesi ve bu şekilde toplumsal bütünleşmelerine katkı sağlanması sosyal devletler için öncelikli bir meseledir.

Sosyal devletin engelliler ve ailelerinin uğradıkları sosyal dışlanma ve ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi için neler yapması gerektiğini de tespit etmeye çalışan bu araştırma kapsamında engelli ailelerinin yaşamış olduğu sosyal ve ekonomik sorunlar araştırılmıştır. Bunun nedeni engelli bireyi olan ailelerin sosyal ve ekonomik olarak yaşadığı zorlukları ortaya çıkarılması gerekli çözüm yollarının tartışılması ve bu konuya dikkat çekilerek daha kapsamlı araştırmaların yapılmasına zemin hazırlamaktır. Bu doğrultuda Muğla ilinde yer alan dört ilçede (Köyceğiz, Ortaca, Dalaman ve Fethiye) veriler anket tekniği ile toplanmış ve SPSS programı ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Çalışma kapsamında iki varsayım bulunmaktadır ve çalışma onun üzerine şekillendirilmiştir. Bu varsayımlar şu şekildedir:

Birinci varsayım: Toplum, engellileri eşit yurttaş olarak görmediğinden onlara ve ailelere karşı dışlayıcı-ayrımcı bir yaklaşım sergilemektedir.

İkinci varsayım: Devletin tüm yasal düzenlemeleri, pozitif ayrımcı uygulamaları ve verdiği hizmetler engelli bireylerin ve ailelerinin yaşadığı toplumsal dışlanmayı önlemeye yeterli olmamaktadır.

Araştırma kuramsal olarak sosyal model yaklaşımına uygun olarak kurgulanmıştır. Sosyal model yaklaşımında, tıbbi modelden farklı olarak engellilik bir hastalık veya patoloji değil, aynı zamanda toplumsal bir olgu ve sorun olduğunun üzerinde durulur ve devletin sorumluluklarına vurgu yapar. Yöntemsel yaklaşım olarak ise, yorumlayıcı-anlayıcı sosyoloji yöntemi uygun görülmüştür. Yorumlayıcı-anlayıcı yöntem; toplumsal eylemi yorumlama yoluyla anlamayı ve bununla birlikte akışı ve etkilerini nedensel olarak açıklamayı amaçlar (Bal, 2015: 18-22). Toplumsal eylemi açıklamak; bireyin eyleme verdiği öznel anlamın, eylem ve anlam arasında gerekli bağlantının kurulmasıyla mümkün olabilmektedir (Tolan, 2005: 36). Bu noktada araştırma kapsamında; engelli bireyi olan ailelerden elde edilen karşılaştıkları tutum ve eylemlere yönelik bakışları açıları doğrultusunda bu tutum ve eylemlerin ailelerin yaşamına etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

## 2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL BOYUTUYLA ENGELLİLİK

Sakat, özürülü ve engelli kavramları birçok noktada birbiri yerine kullanılıyor olsa da söz konusu kavramlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 1980 yılında "Sakatlık, Yeti Yitimi ve Engellilerin Uluslararası Sınıflandırılması" (ICF - International Classification of Functioning,

Disability and Health) başlığı altında yapmış olduğu sınıflandırma ile birlikte bu kavramlara standart bir tanımlama getirilmiştir. Bu çerçevede;

*Sakathık*; Sağlık açısından fiziksel, psikolojik ve fizyolojik olarak yapı ve fonksiyonlardaki eksiklik ve anormalliklerdir. *Özürlülük*; Bir aktiviteyi normal veya normal kabul edilen sınırlar içerisinde gerçekleştirme sırasında kısıtlılık veya yetersizliktir. *Engellilik*; Bir yetersizlik veya özür nedeniyle yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak bireyden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesidir.

Türkiye’de 16 Temmuz 2006 tarihli 26230 sayılı Resmi Gazete yayımlanan “Özürlülük Ölçütü Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik”; engellilerle ilgili yapılacak olan eğitim, sağlık, rehabilitasyon hizmet ve uygulamalarda ortak bir dil geliştirmek ve uluslararası sınıflandırma ölçütlerinin kullanımını kolaylaştırmak amacıyla yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğin 5. Maddesinde ICF ölçütünün kullanılacağı belirtilmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr>, 2006). Buna göre; yukarıda belirtilen engellilik tanımı da resmi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Bunun yanında Türkiye’de engelliler ve engelli ailelerini kapsayan özellikle sosyal ve ekonomik olarak destek sağlamak amacıyla birçok yönetmelik yayınlanmıştır. Bu kapsam da engelli bireyi olan ailelere bir takım haklar verilmiştir. Engelli hakları oluşturulurken; “engelli bireyler toplumun üyeleridir ve toplum içinde kalma hakları bulunmaktadır. İhtiyaç duydukları desteğe, eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal hizmetlere normal yapı içerisinde ulaşabilmeleri gerekmektedir” prensibinden yola çıkılmaktadır (Gökmen, 2007: 1087). Bu kapsamdaki haklar; 2022 aylığı, gelir, emlak gümrük ve ÖTV gibi vergilerde indirim, tıbbi, medikal ve eğitim araç gereçleri için KDV indirimi, E-KPSS ile atanma hakkı, engelli iş kurma ve korumalı işyeri projeleri, engelli kimlik kartı, engelli park yeri kullanım hakkı, ulaşım indirimi, muhtaç aylığı, elektrik, su, doğal gaz ve GSM tarifelerinde indirim, AÖF harç indirimi, müze ve ören yeri indirimi, ve rehabilitasyon merkezlerinden yararlanma hakkıdır (<http://alo183.aile.gov.tr>).

Bunlara ek olarak 30 Temmuz 2006 tarihinde 26244 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan “Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik”tir. Bu yönetmelik ile birlikte engelli ailelerine verilen evde bakım aylığı/ücreti uygulamaya girmiştir. Bakım; hem özel hem de kamusal alandaki bakım için harcanan profesyonel olan ve olmayan fiziksel ve duygusal emek olarak tanımlanırken; evde bakım; bakıma muhtaç engelli bireyin ihtiyaçlarının ev içerisinde akrabalık bağı bulunan veya vasisi olan bir kişi tarafından sürekli olarak bakım verilmesini kapsamaktadır (Altuntaş ve Topçuoğlu, 2016: 34). Evde bakım ücreti engelli ailelerine aylık hane halkı gelirinin asgari ücretin 2/3’ünü geçmemesi halinde verilir ve 2017 yılının ilk yarısı için evde bakım ücreti 960 TL olarak belirlenmiştir. Burada engelli ailesi ile kast edilen bireyler şu şekildedir: Üveyler dâhil olmak üzere bakıma muhtaç engellinin; eşi, çocukları ile çocuklarının eşleri, ana ve babası ile bunların ana ve babası, torunları ile torunlarının eşleri, kardeşleri ile kardeşlerinin eşleri, kardeşlerinin çocukları ile kardeş çocuklarının eşleri, eşinin ana ve babası, eşinin kardeşleri, eşinin kardeşlerinin eşleri

ile çocukları, amcaları ve amcalarının eşleri, amca çocukları ile bunların eşleri, halaları ile halalarının eşleri, hala çocukları ile bunların eşleri, dayıları ve dayılarının eşleri, dayı çocukları ile bunların eşleri, teyzeleri ve teyzelerinin eşleri, teyze çocukları ile bunların eşlerinden her biri (<http://alo183.aile.gov.tr>).

Engellilik, hem engelli birey hem de engelli bireyin ailesi açısından toplumsal alanda birçok zorluğa sebep olabilmektedir. Engellilik nedenlerinden sosyo-ekonomik koşullar sebebiyle sağlık hizmetlerinden gerektiği gibi yararlanamamak, akraba evliliği, hamilelik öncesi ve sonrası gerekli bilgilendirme ve eğitim hizmetlerinden mahrum olmak, terör, iş güvenliği tedbirlerinin yetersizliği gibi birçok neden kaynağı itibariyle toplumsal, sosyal, ekonomik ve siyasal yapının bir neticesi olarak nitelendirilmelidir (Coşkun, 2010: 38).

Engelliliğe ilişkin kuramsal yaklaşımlar, tıbbi yaklaşım ve sosyal yaklaşım olarak temelde ikiye ayrılmaktadır. Tıbbi yaklaşım modernleşmenin tektipleştirici, farklılıkları ortadan kaldıracı, disipline edici, mükemmelleştirmeye doğru itici yönlerinden engelliliğe yaklaşmaktadır. Bu yüzden engelliliği tıbbi bir hastalık, bireysel zayıflık olarak kodlamakta ve tedavisi yöntemler geliştirmektedir (Altuntaş ve Topçuoğlu, 2016: 28). Tıbbi model engelliliğin sosyal yönleriyle ilgilenmez, engelliliğe mekanik bir bakış açısıyla yaklaşmasından dolayı eleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve özellikle 1970'den itibaren Avrupa'da sosyal devlet olgusunun gelişmesiyle birlikte sosyal haklar da gelişmeye başlamıştır. Bunun sonucunda engelliliğe karşı toplumsal ve kültürel tutum da değişmiş ve sosyal model ortaya çıkmıştır.

Sosyal model yaklaşımını kabul eden bilim insanları, engelliliğin bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir olgu ve sorun olduğunun, engellilerin içinde buldukları durumun sadece bireysel patolojiden değil, toplumun onları dışlamasından, onlara fırsat eşitliği sunamamasından, haklarını tanımamasından kaynaklandığını; sosyal devlet anlayışı içinde devletin tüm vatandaşlarına ayırım yapmaksızın sorumlulukları olduğunun altını çizmiştir (Altuntaş ve Topçuoğlu, 2016: 29-30). Bu yaklaşıma göre devletin engelli vatandaşlarını koruma, eğitim, ulaşım, sağlık, barınma, bakım ve hakları konusunda bilinçlendirme görevlerinin yanında, ayrımcılığa, sosyal dışlanmaya uğrama ihtimallerine karşı diğer vatandaşlarını da bilinçlendirme ve uyarma görevleri bulunmaktadır.

### **3. ENGELLİ AİLELERİNİN YAŞADIKLARI SOSYAL VE EKONOMİK SORUNLAR**

Engelli bireyi olan ailelerin sosyal hayatlarında önemli farklılıklar oluşmaktadır. Bu durum ailenin sosyal çevreyle olan ilişkisini, sosyal çevrenin aileyle olan ilişkisini değiştirmektedir. Aileler toplumun engellilere karşı reddedici, aşırı merhamet göstermeleri, kalıp yargılar gibi birçok nedenden dolayı kendilerini, sosyal haklarını kullanma konusunda sınırlamaktadırlar (Coşkun, 2010: 38-39). Ailelerin sosyal yaşam alanlarına engelli birey ile birlikte dâhil olmalarını engelleyen daha birçok neden sıralanabilir. Bunların en başında da engellilere karşı toplumsal önyargıların ve dışlanmanın geldiği söylenebilmektedir. Toplumun engelli çocuğa/bireye ve ondan dolayı ebeveynin kendi/si/leri/ne nasıl bakılacağı, suçlu görecekları kaygısıyla bir utanma ve buna bağlı bir geri çekilme durumu da

dışlanmanın sebepleri arasında değerlendirilebilir. Bu utanma, suçluluk duygusu ve geri çekilme hem engelli bireyde hem de başta ebeveynler olmak üzere diğer aile bireylerinde psikolojik sorunlara da sebep olabilmektedir.

Sosyal dışlanma kavramı ilk olarak 1974 yılında “Lenoir” tarafından ortaya atılmıştır. Kavramı tanımlarken sadece ekonomik nedenler üzerinde durmamış, toplumsal ilişkilerin zayıflaması bağlamında bir dışlanma sürecinden bahsetmiştir (Sapancalı, 2005: 53-57). Sosyal dışlanma kavramı birçok farklı şekilde tanımlanabilmektedir. Bunun sebebi kavramın karmaşık ve çok boyutlu olmasıdır. Sosyal dışlanma kavramı ağırlıklı olarak ekonomi üzerinden tanımlansa da; kavram politik, sosyal ve kültürel boyutları da içermektedir (Şahin, 2009: 22). Bu kavram genellikle yoksulluk, eşitsizlik, yabancılaşma, ötekileştirme gibi ifadeleri kapsamaktadır. Sosyal dışlanma, sebepleri itibariyle daha çok toplumdan kaynaklanan, ancak bazen yasal dayanakları da olan, sonuçları itibariyle daha çok bireyleri, aileleri ve toplumsal grupları etkileyen bir veya birçok durumun bir araya gelmiş halidir. Birey ve grupların toplumdan kopması, uzaklaşması veya başka birey ve gruplarla ilişki kur(a)mamayı seçmesi şeklinde sonuçları olmaktadır. Bu haliyle toplumsal bütünleşmenin ve içermenin zıddı olarak değerlendirilebilir.

Sosyal dışlanma kavramı dört boyutta ele alınmaktadır. Bunlar; ekonomik dışlanma, mekânsal dışlanma, kültürel dışlanma ve siyasi dışlanma şeklindedir.

Ekonomik dışlanma; emek piyasasına katılamama sonucunda kısa veya uzun vadeli olarak işsiz olma durumudur. Mekansal dışlanma; belirli mekanlara ulaşımında, mekanlardan yararlanmakta sorunların yaşanması, engellerin olmasıdır. Kültürel dışlanma; ekonomik nedenlerden bağımsız olarak toplumsal ve kültürel hayata katılamama durumudur. Siyasi dışlanma; çeşitli nedenlerden dolayı vatandaşlık haklarını, özellikle hukuki ve siyasi hakları tam anlamıyla kullanamama ve siyasi katılımın engellenmesidir (Tartanoğlu, 2011: 222).

Bahsedilen bu boyutlar birbirinden ayrı gibi görünüyorsa da iç içe geçmiş bir durumdadır ve birbirini etkilemektedir. Dışlanma bir süreçtir ve bu süreç incelenirken boyutlar arasındaki dinamikler ve ilişkiler göz ardı edilmemelidir. Aralarındaki nedensellik ilişkisi dikkate alınmalıdır. Çünkü bu boyut ve süreçleri yaratan çok çeşitli sebepler vardır ve bu sebepler toplumdan topluma, dönemden döneme, devletten devlete, hükümetten hükümete farklılık göstermektedir.

Sosyal dışlanma fiziksel, ruhsal ve toplumsal engellilik halidir. Sosyal dışlanmaya maruz kalmış birey veya gruplar eşitsizliğe uğramış, her türlü riskle karşı karşıya kalmış, korunmasız ve savunmasız kişilerdir (Sapancalı, 2005: 53). Engellilik faktörü, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik farklılık, eğitim ve ekonomik gelir düzeyi, inanç gibi diğer faktörlerle birleştiğinde dışlanmanın boyutları çok daha vahim sonuçlar ve ağır mağduriyetler doğurabilmektedir.

Özellikle gelir düzeyi, sosyal dışlanmanın ölçülmesi noktasında önemli bir etken olarak görülmekte ve bu bağlamda yoksulluk kavramı devreye girmektedir. Yoksulluk; gelir ve

kaynaklarındaki yetersizlikten dolayı bireylerin içinde yaşadıkları toplumun yaşam standartlarına erişememesi hali olarak tanımlanmaktadır. Burada kaynakların yetersizliği hem doğrudan hem de dolaylı olarak etki etmektedir. Örneğin, düşük gelir bireyler için doğrudan etki iken; sağlık hizmetlerinden yararlanamama durumu dolaylı bir etki olarak görülmektedir (Adaman ve Keyder, 2006: 6). Bu noktada mutlak ve görelî yoksulluk tanımlamaları devreye girmektedir. Mutlak yoksulluk beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçların düşük gelir sebebiyle karşılanamaması olarak tanımlanmaktadır. Görelî yoksulluk ise; biyolojik gereksinimleri yeterli görmeyerek insan onuruna yakışır bir yaşam standardının olmasını gerekli görür (Altan, 2004: 146). Bunların sağlanamadığı noktada ise bireyler sosyal dışlanmaya karşı karşıya bırakılabilmektedir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma karşılıklı neden-sonuç ilişkisi içerisinde birbirini etkileyen iki olgu olarak nitelendirilebilmektedir. Başka bir ifade ile; yoksulluğun sosyal dışlanmaya sebep olduğu gibi, sosyal dışlanma da yoksulluğa sebep olabilmektedir (Özmete, 2011: 81). Özellikle engelli ve engelli bireyi olan ailelerde bu durum sıkça görülebilmektedir. Engel sebebiyle toplumsal yaşamın dışına itilen birey ve ailesi aynı zamanda ekonomik yaşamdan (daha çok istihdam da ve gelir getirici ticari faaliyetlerden) da uzaklaşabilmektedir.

Bunların yanında özellikle gelişmemiş toplumlarda engellilik tek başına bir sosyal dışlanma sebebi olabilmektedir. Engelliler için sosyal ilişkilerden, kültürel ve toplumsal faaliyetlerden, temel hizmetlere erişimden, yakın çevreden ve işgücü katılımından engellenmek ikinci bir engel durumu oluşturmaktadır. Bunun için toplumsal bütünleşme engelli bireyler ve onların aileleri için ciddi bir önem taşımaktadır. Toplumsal bütünleşme, sosyal dışlanmaya maruz kalan birey veya grupların, sosyo-ekonomik hayatta yer almalarına engel olabilecek faktörlerin ortadan kaldırılarak; hayat standartlarının toplumda kabul edilebilir bir düzeye getirilerek toplumla ilişkilerinin sağlanması olarak nitelendirilebilmektedir (Genç ve Çat, 2013: 365).

Sosyal dışlanma hem bireysel hem de toplumsal sonuçları itibariyle oldukça önemsenmesi gereken bir konudur. Sosyal dışlanmaya maruz kalmış birey stres, kaygı ve özsaygının yitirilmesi gibi durumlarla karşı karşıya kalabilmekte ve bunlar zamanla ruhsal rahatsızlıklara sebep olabilmektedir. Toplumsal boyutta ele almak gerekirse toplumsal kurumlara olan güven azalmakta ve yabancılaşma görülebilmektedir (Çakır, 2002: 99-100). Böylece birey toplumdan uzaklaşabilmektedir.

Engelli bireyler ve aileleri, sahip olunan çeşitli engel durumlarından dolayı, çevreden soyutlanmakta, toplumla uyum sağlamada sıkıntı yaşamaktadırlar. Engellilerin ve ailelerinin yaşadığı en büyük sorunlardan birisi de toplumla bütünleşememeleri, yani, ötekileştirilerek ayrımcılığa uğramalarıdır. Ötekileri tanımlarken, cinsiyet, etnik köken, inanç, fiziksel özellikler, yerleşim birimi vb. farklılıklar kullanılabilir (Musayev, 2013: 36).

Toplumun ve devletin sunduğu sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve hukuki haklardan, bireylerin veya toplumsal grupların eşit veya hiç yararlandırılmaması şeklinde özetlenebilecek olan ayrımcılık konusu; genelde ırk, milliyet ya da cinsiyet üzerine odaklanan bir kavram olarak ele alınmaktadır. İşte

bu birey ve gruplardan engelliler ve aileleri, toplum içindeki yaşamları bakımından doğrudan veya dolaylı biçimde ayrımcılığı en fazla yaşayan bireyler ve gruplardır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, engelle dayanılarak ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tanınmasını, bu haklardan yararlanmayı ve bu hakları kullanmayı engelleme veya zorlaştırma etkisine sahip her türlü uygulama, davranış ve yasal düzenlemeyi kapsamaktadır (Kolat, 2010: 22-25). Burada engelli bireylerin ve ailelerinin siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmaması ve haklarının engellenmesi bireyleri toplumdan uzaklaştırmakta, yalnızlaşmalarına neden olmakta ve toplumsallaşma gereksinimlerine ket vurmaktadır.

#### 4. SAHA ÇALIŞMASI VE BULGULAR

Bu araştırma Muğla ilinin Köyceğiz, Ortaca, Dalaman ve Fethiye ilçelerinin merkezleri ve bu ilçelere bağlı olan mahallelerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 646 katılımcıya ulaşılmıştır. Örnekleme yer alan katılımcılardan 586'sı kadın, 60'ı erkektir. Bunun sebebi olarak bakım yükünün daha çok kadınlar tarafından üstlenilmiş olmasıdır. Araştırmaya katılan bireylerin yaş ortalamalarının 50 ve ortalama gelirlerinin 1842 TL olduğu görülmüştür. Fakat sadece evde bakım ücreti ile geçinen 155 kişi bulunmaktadır. Bu rakam örneklemin % 24'ünü kapsamaktadır. Bunun yanında eğitim durumuna bakıldığı zaman örnekleme yer alan kişilerin % 67,8'i ilkökul mezunudur.

Örnekleme yer alan 646 katılımcının % 83'ü evli, geriye kalan %17'lik bölümü ise, bekar, boşanmış, eşinden ayrı yaşamakta ve duldur. Katılımcıların göç durumuna bakıldığı zaman % 18'inin başka bir ilden göç etmiş olduğu görülmektedir. Göç etme durumu kendi başına bir dışlanma durumu oluşturabilmekteyken ailede engelli birey olması ile birlikte ikinci bir dezavantaj daha oluşturmaktadır. Bu da bireylerin dışlanma ihtimalini yükseltmektedir. Ayrıca örnekleme yer alan katılımcıların yaklaşık olarak % 22'sinin sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Ekonomik ve sosyal olarak kendini güvence atında hissetmeyen aileler kendilerini geriye çekmekte ve toplumdaki görünürlüklerini azaltmaktadırlar.

**Tablo 1. Engelli Bireyin Çevresine Karşı Tutum ve Davranışları**

	1.Engelli %	2.Engelli %	3.Engelli %
Cevapsız	7,1	85,1	98,3
Sevecen ve samimi	57,0	0,8	0,3
Öfkeli ve saldırgan	15,9	3,6	0,2
Utangaç- mesafeli	7,4	3,1	0,3
Ürkek-tedirgin	1,9	1,2	0,2
Coşkulu	0,3	0,8	-
Duyarsız-apatik	3,9	1,5	-



Merhametli- yardımsever	1,1	2,5	0,5
Diğer	5,4	1,5	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0

Araştırmaya katılan bireylerin ailelerinde 1, 2 veya 3 engelli birey bulunabilmektedir. Katılımcılara engelli bireylerin çevresine olan tutum ve davranışları sorulduğunda %57'sinin sevecen ve samimi ve %15,9'unun öfkeli ve saldırgan olduğu cevabı alınmıştır. Engelli bireyin çevreye karşı olan tutum ve davranışları ailenin toplumsal yaşama katılımına etki edebilecek bir faktör olarak görülmektedir. Bu sebeple engelli bireyin öfkeli ve saldırgan olması ailelerin toplumdan uzaklaşmalarına ya da toplumun aileyi uzaklaştırmasına sebep olabilmektedir.

**Tablo 2. Aile Refahındaki Değişme**

	1.Engelli %	2.Engelli %	3.Engelli %
Herhangi bir değişme olmadı	10,52	-	-
Ekonomik olarak zorlanmaya başladık	33,23	30,76	50,0
Evde bakım parası aldığımız için iyileşti	23,02	30,76	50,0
Sosyal ilişkilerim(iz), aktivitelerimiz azaldı	22,8	23,08	-
Tatil-eğlence imkanımız kalmadı	9,7	15,4	-
Diğer	0,82	-	-
Toplam	100,0	100,0	100,0

Engelli birey ile birlikte aile refahındaki değişmeye bakılacak olursa; 1. ve 2. engelli birey ile birlikte ailenin özellikle sosyal ilişkilerinin azaldığı sonucu öne çıkmaktadır. Bunun yanında ailenin ekonomik olarak da olumlu veya olumsuz etkilendiği görülmektedir. Tablodan hareketle engelli bireyi olan ailelerin hem sosyal hem de ekonomik olarak etkilendikleri söylenebilmektedir. Tabloya genel olarak bakıldığında ailelerin engelli bireyle birlikte bir geri çekilme veya dışlanma durumuyla karşı karşıya kaldıkları değerlendirilebilir. Özellikle ekonomik durumun bozulması, sosyal ilişkilerin, aktivitelerin azalması ve tatil-eğlence imkanları olanların bunu kaybetmeleri önemli toplumsal dışlanma sebepleridir.

Burada önemli bir nokta, evde bakım ücretinin büyük bir memnuniyetle karşılanıyor olmasıdır. Ailelerin ekonomik durumlarıyla birlikte sosyal durumlarını da iyileştiren bu uygulama, devletin vatandaşına gösterdiği sıcak yüzünün bir örneği olarak olumlu etkilerini de arttırarak göstermeye devam etmektedir.

Araştırma kapsamında bireylere engelli bireyden kaynaklı çevreye karşı utanma, sıkılma gibi duygular yaşayıp yaşamadığı sorulmuştur. Bu kapsamda bireyleri %13,6'sı bu tip duygular yaşadığını dile getirmiştir. Bunun arka planında engelli bireyin çevresine olan tutum ve davranışlarının ve çevrenin engelli bireye ve ailesine olan yaklaşımının etkili olduğu söylenebilmektedir. Engellilik konusunda toplumun olduğu kadar engellilerin ve ailelerinin de bilinçlenmesi ile utanma duygusu yaşayan bireylerin oranı sürekli olarak düşüş gösterecektir

**Tablo 3. Çevreye Karşı Utanma, Sıkılma vb. Duygular**

	%
Cevapsız	9,0
Kesinlikle yaşıyorum	5,9
Ara sıra yaşıyorum	7,7
Fikrim yok	1,4
Yaşamıyorum	20,3
Kesinlikle yaşamıyorum	55,7
Toplam	100,0

Tablo 3'te de olduğu gibi, utanma duygusunu bir şekilde yaşayanların oranının düşük çıkması bu bilinçlendirmenin ve bilinçlenmenin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu bilinçlendirmenin sadece engelliler ve aileleri özelinde değil, bu devlet çatısı altında aynı ülkeyi paylaşan tüm vatandaşlara yapılması şarttır.

**Tablo 4. Rahatsız eden bir durumla karşılaşma**

	%
Cevapsız	7,6
Sürekli karşılaşıyorum	10,4
Arada sırada karşılaşıyorum	20,6
Fikrim yok	2,9
Karşılaşmıyorum	32,2
Kesinlikle hiç karşılaşmıyorum	26,3
Toplam	100,0

Yukarıda yer alan tablo engelli bireyi olan ailelerin engel sebebiyle herhangi bir rahatsız edici durumla karşılaşp karşılaşmadıkları üzerine oluşturulmuştur. Tabloda da görülmektedir ki, katılımcıların % 31'i rahatsız edici durumla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu durumlar tutum, davranış ve söz olarak nitelendirilebilmektedir. Bu tür davranışların bireylerin toplumla olan ilişkileri

üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Devletin tüm yasal iyileştirmelerine, eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarına rağmen rahatsız edici, dışlayıcı davranışların hala devam ediyor olması, yapılacak işlerin daha çok olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir ve bu amaçtan asla vazgeçilmemelidir.

**Tablo 5. Duygusal Olarak Etkilenme Durumu (Önem sırasına göre üç seçenek)**

	1.Seçenek	2.Seçenek	3.Seçenek
	%	%	%
Cevapsız	6,3	33,4	56,5
Beni duygusal olarak olumsuz etkilemiyor	13,5	0,3	-
Onu bu şekilde görmek beni üzüyor	61,1	3,7	-
Onun çaresiz olduğunu düşünüyorum	9,1	34,8	1,5
Onun savunmasız olduğunu düşünüyorum	2,9	11,3	24,6
Benden sonra hayatını idame ettiremeyeceğini düşünüyorum	5,7	13,6	11,5
Onu her zaman koruyamayacağımı düşünüyorum	0,3	2,5	5,6
Diğer	0,9	0,3	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0

Bireylere, baktıkları engelli bireylerin durumundan duygusal olarak nasıl etkilendikleri sorulduğunda, her ne kadar aileler engelli bireylerini kabullenmiş, bu duruma alışmış görünseler de (Tablo 5) %61,1'i engel durumundan dolayı üzüldüklerini; %13,5'i ise duygusal olarak olumsuz etkilendiklerini dile getirmişlerdir. Bunun yanında% 9,1'lik bir kısım engelli bireyin çaresiz olduğunu da düşünmektedir. Buradan ailelerin psikolojik olarak olumsuz etkilendikleri ve desteğe ihtiyaçlarının olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Engelli bireye bakıcı olarak hizmet veren ve ücret alan aile bireylerinin (çoğunluğu bireyin annesidir), temel kaygılarından biri kendilerine bir şey olduktan sonra engelli bireye ne olacağı konusundaki kaygıdır. Devletin sunduğu tüm hak ve imkanlara rağmen bu kaygı hala tam olarak ortadan kalkmamıştır.

**Tablo 6. Çevrenin Engelliye ve Ailesine Karşı Tutum ve Davranışları (Önem sırasına göre)**

	1.Seçenek	2.Seçenek	3.Seçenek
	%	%	%
Cevapsız	5,6	70,1	96,1
Bize acıyarak bakıyorlar	7,4	-	-
Deli muamelesi yapıyorlar	3,9	1,9	-
Hasta muamelesi yapıyorlar	4,6	2,8	1,5
Gayet sevecen ve iyi yaklaşıyorlar	27,4	2,0	-

Normal davranıyorlar, herhangi bir sorun yaşamıyoruz	46,1	-	-
İletişim kurmuyorlar, bizden uzak duruyorlar	2,9	3,1	0,9
Alay ediyorlar eğleniyorlar	,6	2,2	0,6
Diğer	1,4	0,2	0,2
Toplam	100,0	100,0	100,0

Çevredeki bireylerin engelli ve ailesine karşı tutum ve davranışları sorulduğu zaman % 46,1'i herhangi bir değişiklik ile karşılaşmadıklarını, % 27,4'ü ise sevecen yaklaştıklarını belirtmiştir. Ancak bunların yanında göz ardı edilmemesi gereken olumsuz tutum ve davranışlarda (% 12) mevcuttur. Bu tür davranışlarda engelli birey ve ailesini sosyal dışlanmaya maruz bırakmakta ve hane içerisinde kalmaya içlerine kapanmaya itmektedir.

**Tablo 7. Çevredeki İnsanların Duyarlılık Durumu**

	%
Cevapsız	2,2
Kesinlikle duyarlı	10,8
Duyarlı	52,6
Fikrim yok	8,8
Duyarsız	15,8
Kesinlikle duyarsız	9,8
Toplam	100,0

Tablo 7'de çevredeki bireylerin engellilere duyarlılık durumu sorulduğunda % 63,4'ü duyarlı ve kesinlikle duyarlı olduklarını belirtirken; % 25,6'sı duyarsız ve kesinlikle duyarsız olduğunu belirtmiştir. Bu noktada çevredeki bireylerin duyarlı olması engelli bireyin ve ailesinin toplum içerisindeki görünürlüğünü ve toplumsal yaşama katılımını etkileyen önemli bir faktör olarak söylenebilmektedir.

**Tablo 8. Toplumsal Yaşamda Yaşanılan Zorluklar(Önem sırasına göre üç seçenek)**

	1.Seçenek	2.Seçenek	3.Seçenek
	%	%	%
Cevapsız	1,4	48,0	80,2
Toplumun bizi kabul etmediğini düşünüyorum	7,4	-	-
Toplumun bize baskı yaptığını düşünüyorum	1,4	2,5	-
Psikolojik destek yoksunluğu çekiyorum	13,2	2,2	1,4

Kurum ve kuruluşlardaki ilgisizlik	9,1	3,1	1,2
Evden dışarı çıkamıyorum	32,2	10,8	2,3
Misafirlğe gidemiyorum	6,7	29,7	9,0
Evimize misafir gelmiyor	0,6	1,9	5,3
Herhangi bir sorun yaşamıyoruz	26,6	1,4	0,3
Diğer	1,4	0,5	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0

Yukarıda yer alan Tablo 8'e bakıldığı zaman engelli bireyi olan ailelerin toplumsal yaşamda ne tür zorluklarla karşılaştıkları görülmektedir. Tablodan hareketle ailelerin toplumsal yaşamda hem psikolojik hem de sosyal açıdan birçok zorluk yaşadığı söylenebilmektedir. Bu zorlukların başında evden dışarıya çıkamama gelmektedir. İkinci sırada ise psikolojik destek yoksunluğu yer almaktadır. Bu iki faktörün toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında önemli bir yere sahip olması sebebiyle engelli bireyi olan ailelerin hem sosyal hem de psikolojik olarak desteklenmesi gerekmektedir.

**Tablo 9. Engellilerin En Büyük Sorunu**

	1.Seçene %	2.Seçenek %	3.Seçenek %
Cevapsız	6,5	39,6	65,2
Eğitim imkanlarının yetersizliği	24,9	-	0,2
Ulaşım	31,9	14,1	-
Alt yapı yetersizliği	2,5	6,2	4,2
İhtiyaç olan araç-gereç eksikliği	5,9	8,2	5,7
Sosyal kabul sorunu	7,7	5,6	3,6
Sağlık imkanlarının yetersizliği	6,8	8,8	7,4
Kurum ve kuruluşlardaki sorunlar	2,2	2,6	4,8
İş hayatına katılamamak	3,6	7,4	4,6
Sosyal aktivite alanlarının yetersizliği	1,9	3,3	2,5
Toplumun negatif bakışı ve yaklaşımı	2,6	3,4	1,1
Diğer	3,6	0,8	0,8
Toplam	100,0	100,0	100,0

Engelli bireyi olan ailelere, engellilerin en büyük sorunu sorulduğunda ilk sırada ulaşım, ikinci sırada eğitim yer almaktadır. Buradan hareketle engelliler için düzenlenen ulaşım ve eğitim

hizmetlerinin uygulama noktasında yetersiz kaldığı ve engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımının sağlanmasında yeterli başarıya ulaşamadığı söylenilebilir.

**Tablo 10. Can Güvenliğinden Endişe Duyma Sebebi**

	1.Seçenek %	2.Seçenek %	3.Seçenek %
Cevapsız	2,0	69,0	86,8
Engelli bireyin engeli	79,2	0,8	-
İnsanların kötülüğü	2,0	6,9	-
Benden sonra ona bakacak kimsenin olmaması	10,7	13,7	2,3
Yoksul olmamız	1,5	2,5	3,6
İnsanların duyarsızlığı	1,8	3,8	4,1
İnsanların bilinçsizliği ve bencilliği	0,8	1,8	2,3
Devletin ilgisizliği	-	1,3	0,8
Diğer	2,0	0,3	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0

Araştırma kapsamında engelli bireyi olan ailelere engelli bireyin can güvenliğinden endişe duymadıkları sorulmuştur. Ailelerin % 61'i endişe duyduklarını belirtmişlerdir. Bunun sebebi olarak ilk sırada engelli bireyin engeli, ikinci sırada ise engelli bireye bakacak kimsenin olmaması yer olmaktadır. Bu sebeplerin altında ailelerin hem toplumuna hem de yakın çevreye olan güveninin yetersiz olduğu söylenebilmektedir. Bunun için gerekli kurumsal desteğin ve toplumsal koşulların sağlanamamış olması sebep gösterilebilmektedir.

**Tablo 11. Engelli Bireyin, Ailesinin Sosyal ve Gündelik Yaşamına Etkisi**

	1.Seçenek %	2.Seçenek %	3.Seçenek %
Cevapsız	6,5	44,6	63,3
Herhangi bir engeli olmuyor	27,6	-	-
Ev işleri aksıyor	30,0	0,3	-
Kendime hiç zamanım kalmıyor	11,8	16,4	0,6
Arkadaş eş-dost ile zaman geçiremiyorum	8,8	13,5	9,6
Hiçbir yere gidemiyorum	10,4	13,5	12,5
Komşuluk ilişkilerim aksıyor	3,9	9,8	12,8
Diğer çocuklarıma zaman ayıramıyorum	0,2	1,7	1,1

Diğer	0,9	0,3	-
Toplam	100,0	100,0	100,0

Aile içerisinde engelli bireyin olmasının sosyal ve gündelik yaşama etkisine bakıldığı zaman % 27'si herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmesine rağmen % 30'u ev işlerinin aksadığını ve % 11,8'i kendisine zaman kalmadığını, % 8,8'i arkadaş, eş-dost ile zaman geçiremediğini, % 10,4'ü hiçbir yere gidemediğini, % 3,9'u komşuluk ilişkilerinin aksadığını belirtmiştir. Özellikle ikinci ve üçüncü sırada tercih edilenlere bakıldığında evde engelli bireyin olması bireylerin, özellikle de bakıcı durumundakilerin sosyal ve bireysel yaşamlarını oldukça olumsuz etkileyebilmektedir.

## 5. SONUÇ

Engellilik konusu, son 15-20 yılda Türkiye'de sosyal bilimlerde öne çıkan çalışma alanlarından biri olmuştur. Bu konuda yapılan çalışmalar gittikçe önem kazanmakta ve sosyal politikalar üretilmeye devam edilmektedir. Özellikle son onbeş yılda devletin yapmış olduğu sosyal politika düzenlemeleri ile engelli hakları konusunda oldukça yol kat edilmiştir. Buna rağmen hala alınması gereken mesafeler bulunmaktadır. Bu çalışma, alınması gereken mesafeler konusunda nelerin eksik olduğunu tespit etmeye yönelik olarak yapılmıştır. Bu amaçla hem engelli bireylerin hem de engelli bireyi olan ailelerin yaşadıkları sorunların temelinde yatan sebepler bulunmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda; bakım yükünün özellikle kadınlar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Burada toplumsal cinsiyet rollerinin öne çıktığı açıktır. Engelli bireyin bakımını üstlenmiş olan kadın ev içerisinde neredeyse tüm vaktini geçirmekte ve sosyalleşme, toplumla bütünleşme, kendini geliştirme ve ihtiyaçlarını karşılama noktasında kendisini kısıtlamaktadır. *Jenny Morris (1996) ve Liz Crow (1996), sosyal modele yönelttiği yeti yitiminin 'özel ve kişisel' alana atılmasının, engellilik çalışmalarında 'kişisel' olanı 'kamusal' olandan, 'özel' olanı 'toplumsal' olandan ayıran ataerkil yaklaşım eleştirisini (Akt. Altuntaş B. ve Topçuoğlu R. A., 2016) dikkate almak, özel olanı sosyal politika alanına taşımak gerekmektedir. Bu noktada engellilerin yakın sosyal çevreleri (eş, arkadaş, aile) ve gündelik hayatlarını nasıl sürdürdüğünü, buradaki bakım /destek ilişkilerini netleştirmek gerekmektedir (Altuntaş ve Topçuoğlu, 2016: 33).*

Engelli bakımı söz konusu olduğunda ister profesyonel, “ister aile içi olsun özellikle Türkiye’de kadın emeği yoğun bir hizmet olarak görünmektedir. Ancak bu hizmetlerin gerek kamudaki gerek piyasadaki kurumsallaşması oldukça düşüktür. Bakım hizmetleri genelde aile içinde ‘halledilmekte’, ataerkil ideolojideki ailenin mahremiyeti içinde görünmeyen bir alan haline gelmektedir. Bakımın toplumsal cinsiyetle ilişkisi birbirini besleyen iki temelden, duygusal emek ve mahrem üzerinden ilerlemektedir. Duygusal emek, “bakım, her zaman ilgi ve şefkati içerir” algısındaki emektir ve bu nedenle ataerkil ideoloji içinde bakım kavramı hep ‘kadınlık’ ile birlikte düşünülmektedir. Ancak bu durum, kadının ikincil konumunu da pekiştirerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesi”

anlamına gelmektedir (Altuntaş ve Topçuoğlu, 2016: 34). Kadınların üstlendiği veya üstlenmek zorunda kaldığı bu bakım işi, onların tüm zamanlarını almakta (24 saat) ve buna karşılık herhangi bir rahatlatıcı etkinlik veya dinlenme şansları olmamaktadır.

Mahrem işe, engellilik ve engelli ile ilgili olanın aile içinde özel alan olarak kalmasıdır. “Bakım, bedenle doğrudan ilgilidir ve bu yüzden de bedenin mahremiyeti ve özel alanla birlikte düşünülmektedir. Bu durum ataerkil ideolojiyi bir kez daha uyarmaktadır. Bakım, ataerkil ideoloji içinde ‘ailenin mahremi’ olarak değerlendirildiğinden görünmeyen bir alan haline dolayısıyla da bu emeği sarf eden kadının iyi bir eş, anne, evlat, gelin vb. olmak gerekçesiyle mahrem alandaki ihtiyaçları karşılması da doğal görevi olarak düşünülmektedir” (Altuntaş ve Topçuoğlu, 2016: 34).

Araştırmada gelir durumuna bakıldığında örneklemin % 24’ünün sadece evde bakım ücreti ile yaşamını sürdürdüğü görülmektedir. Evde bakım ücreti ile hem engellinin hem de evin diğer ihtiyaçlarının karşılanması mümkün görünmemektedir. Bu durum da ailenin yoksullaşmasına, engelli bireylerin ve kendilerinin ihtiyaçlarını karşılayamamasına ve temel ihtiyaçlar dışında herhangi bir alana bütçe ayıramamasına sebep olmaktadır. Ayrıca, bakım işini yüklenen kadınların ücret dışında bir sigortalarının olmaması onların gelecekle ilgili ciddi endişe taşımalarında etkindir.

Göç etmiş olma durumu sosyal dışlanmada önemli bir etken olarak görülmektedir. Sosyal dışlanma birçok sebebin bir araya geldiği durumlarda daha yakıcı bir etki gösterebilmektedir. Hem göç etmiş olmak, hem de engelli bireyin olması ailenin sosyal dışlanmayı daha fazla hissetmesinde etkili olabilmektedir. Göç, halihazırda bireyler ve aileler için bir çok sorunu beraberinde getirirken işin içine engellilik de girdiğinde sorunlar bir kat daha fazla artabilmektedir. Örnekleme yer alan bireylerin % 18’inin göç etmiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmış olmaları çok da şaşırtıcı değildir.

Engelli bireyin çevreye karşı olan tutum ve davranışları da ailenin ve bireyin sosyalleşmesinde önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Engelli bireyin öfkeli, saldırgan veya ürkek davranışlar sergilemesi ailenin sosyal yaşamını kısıtlamakta çevre ile olan ilişkisinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bu doğrultuda engelli bireye bakmakla yükümlü olan ailede zamanla psikolojik olarak yıpranma görülmektedir. Bu noktada psikolojik desteğin önemi ir kez daha anlaşılmaktadır.

Çevrenin engelli ve ailesine karşı olan tutumuna bakıldığı zaman büyük oranda olmasa da ailelerin % 12’lik kısmının olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaştığı görülmektedir. Devletin tüm olumlu uygulamalarının, yasaların, politikaların engellilerin hakları ve sosyal yaşama katılmalarında önemli bir yol kat edilmesinde etkili olduğunu ancak hala kat edilmesi gereken mesafelerin olduğunu söylerken buradaki soruna benzer şeylerin kast edildiğini belirtmek gerekir.

Araştırma kapsamında engellilerin en büyük sorunun eğitim ve ulaşım imkanlarının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç EUROSTAT (Avrupa İstatistik Ofisi)’in 2012 yılında elde etmiş oldu veriler ile de paralellik göstermektedir. Bunun yanında TÜİK’in 2010 yılında gerçekleştiği



“Özürliülerin Sorun ve Beklentileri” araştırmasında da paralel sonuçlar elde edilmiştir. Yaklaşık olarak yedi yıl geçmiş olmasına rağmen engelli bireylerin beklentilerinde büyük bir değişme gözlemlenmemiştir.

Araştırmanın varsayımlarını ele almak gerekirse;

Birinci varsayım: Toplum, engellileri eşit yurttaş olarak görmediği için onlara ve ailelere karşı dışlayıcı-ayrımcı bir yaklaşım sergilemektedir. Burada araştırmanın bulgularından engelli bireye sahip ailelerinin toplumsal yaşamda karşılaştıkları zorluklar ve çevrenin duyarlılığı göz önüne alınarak ailelerin hala belirli oranda dışlayıcı bir yaklaşımla karşı karşıya oldukları söylenebilmektedir. Ancak uzun yıllardan beri verilen mücadelenin sonucu ve Muğla’daki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin bir etkisi olarak araştırma evrenini oluşturan yerlerde engelliler açısından ciddi düzeyde bir dışlayıcı ayrımcı yaklaşımın olmadığını söylemek gerekir.

İkinci varsayım: Devletin tüm yasal düzenlemeleri, pozitif ayrımcı uygulamaları ve verdiği hizmetler engelli bireylerin ve ailelerinin yaşadığı toplumsal dışlanmayı önlemeye yeterli olmamaktadır. Sosyal politikalar kapsamında birçok yasal hak ve çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiş olsa da engelli bireyler için oluşturulmuş politikalarda yetersizlikler görülmektedir. Burada ailelerin belirttiği gibi eğitim ve ulaşım imkanları ilk sıralarda yer almaktadır.

Araştırma sonucunda engelli bireyi olan ailelerin çeşitli alanlarda ayrımcılık ve dışlanmayla karşılaştığı, bunun yanında sosyal politikalar kapsamında var olan çeşitli uygulamalarda eksikliklerin olduğu görülmektedir. Bu nokta var olan uygulamaları olabildiğince yüksek kalitede sürdürmek, geliştirmek ve ayrımcılığı-dışlanmayı engelleyecek çeşitli önlemler almak gereklidir. Bu önlemler şu şekilde sıralanabilir:

- Birçok ailenin sadece evde bakım ücreti ile geçindiği göz önüne alınarak; evde bakım aylıklarının açlık sınırına göre yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

- Engelli bireyi olan ailelerin toplumsal yaşama katılımında kendini geriye çekmesi hem toplumun engelliye ve ailesine yaklaşımından hem de ailelerin bunun için yeterli zaman ayıramamalarından kaynaklıdır. Bunun için öncelikle gündüz bakım evleri yaygınlaştırılmalı ve gerekli kalifiye personel istihdamı sağlanmalıdır. Böylelikle ailelere dinlenme ve kendine zaman ayırma fırsatı sunulmuş olacaktır. Buna ek olarak toplumsal bakışın değiştirilmesi için okullarda ve sivil toplum kuruluşları tarafından hayatın her alanında eğitimler ve seminerler düzenlenmeli, basın-yayın organlarında, dizilerde, programlarda bu konuya uygun mesajlar verilmeli, sağlıklı bireylerin duyarlı ve bilinçli olması sağlanmalıdır.

- Engelli bireyi olan ailenin psikolojik olarak ciddi yıpranmalar yaşadığı açıktır. Bunun için bireysel veya grup terapileri düzenlenmeli ve sosyal politikalar kapsamına alınmalıdır. Bu ailelerin ve engelli bireylerin daha fazla sosyal yaşama katılmaları için olanaklar arttırılmalı ve bu bireyler cesaretlendirilmelidir.

• Aynı şekilde engelli bireylerin de sosyal ve psikolojik destek almaları, toplumsal yaşama hem kendilerinin hem de ailelerinin katılımlarının artmasında oldukça etkili olacaktır. Bunun yanında özel eğitim ihtiyacı olan engelli bireylere ömür boyu verilmesi ailelerin yükünü hafifletecektir.

• Toplumsal yaşamda engelli bireyi ve ailesini görünür kılabilmek ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamak amacıyla engelli bireylerin eğitimine daha fazla önem verilmeli ve bunun için gerekli (sağlık, ulaşım vb.) koşullar sağlanmalıdır. Engellilerin eğitimlerinin mümkün olduğu kadar sağlıklı bireylerle birlikte olmasına özen gösterilmelidir.

• Toplumsal bütünleşme noktasında bireylerin herhangi bir sebeple ayrımcılığa uğramıyor olması önemlidir. Bunun için engelli birey ve ailesinin diğer engelli aileleriyle ve engelli olmayan vatandaşlarla iç içe olabileceği etkinlikler düzenlenmeli toplumsal bağlar ve devlete-millete olan güvenleri kuvvetlendirilmelidir.

• Engelli bireylerin yükünün büyük bir kısmını kadınlar üstlenmektedir. Bu nedenle kadınlar çalışmamakta, hayatlarını engelli bireye vakfetmektedirler. Bunun sonucu olarak da güvencesiz, gelecek kaygısıyla dolu bir yaşam sürmektedirler. Bunun ortadan kalkması için engelli bireye bakanların mutlaka sağlık ve emeklilik sigortası kapmasına alınması şarttır. Devletin, sosyal devlet ilkesine uygun olarak bu yönde adımlar atması önem arz etmektedir.

### Kaynakça

- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma (*Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadele Mahalli Topluluk Eylem Programı 2002-2006*), İstanbul.
- Altan, Ö. Z. (2004), “Sosyal Politika Dersleri”, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Altuntaş, B. ve Topçuoğlu, R. A. (2016), “Engelli Bakımı – Sosyal Bakım ve Kadın Emeği”, Ankara: Nika Yayınevi.
- Bal, H. (2015), “Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri”, Bursa: Sentez Yayınları.
- Coşkun, M. K. (2010), “Engellilere Yönelik Hizmetler: Amasya Örneği”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas.
- Çakır, Ö. (2002), “Sosyal Dışlanma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(3): 83-104.
- Disability Statistics – Barriers To Social Integration, (2012), [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/disability\\_statistics\\_-\\_barriers\\_to\\_social\\_integration](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/disability_statistics_-_barriers_to_social_integration), (16.07.2017).
- Engelli Bireylere Tanınmış Haklar, <http://alo183.aile.gov.tr/mevzuat-bilgi-portali/engelli-haklari>, (07.06.2017).
- Engelli İstatistikleri, (2010), [http://www.tuik.gov.tr/pretablo.do?alt\\_id=1017](http://www.tuik.gov.tr/pretablo.do?alt_id=1017), (16.07.2017).
- Evde Bakım Aylığı, <http://alo183.aile.gov.tr/mevzuat-bilgi-portali/evde-bakim-ayligi>, (07.06.2017).
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013), “Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi”, Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries), 8(1).
- Gökmen, F. (2007), “Türkiye’de Özürlü Haklarının Gelişimi” Öz-Veri Dergisi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 4(2): 1085-1106.
- Kolat, S. (2010), “Avrupa Birliği Sosyal Politikalar Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye’deki Yansımaları”, Ankara: Anıl Matbaacılık.
- Musayev, İ. (2013), “Engelli Bireylerin Din Eğitimi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa.
- Özmete, E. (2011), “Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı”, Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Özürlülük Ölçütü Sınıflandırması Ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik, (2006), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060716-3.htm>, (05.06.2017).

Sapancalı, F. (2005), “Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 6.

Şahin, T. (2009), “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayınları.

Tartanoğlu, Ş. (2011), “Sosyal Politika”, Bursa: Dora Yayıncılık.

Tolan, B. (2005), “Sosyoloji”, Ankara: Gazi Kitabevi.

Who, (1980), International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps. [http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/41003/1/9241541261\\_eng.pdf](http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/41003/1/9241541261_eng.pdf), (06.06.2017).